

Ljubljana 2010

KÉMIA

Általános érettségi tantárgyi vizsgakatalógus

► Splošna matura

A tantárgyi vizsgakatalógus a **2012.** évi tavaszi vizsgaidőszaktól érvényes az új megjelenéséig.

A katalógus érvényességéről mindig a folyó évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik abban az adott évben, amikor a jelölt érettségi vizsgát tesz.

ric

Državni izpitni center

TARTALOM

1	BEVEZETŐ	5
2	VIZSGACÉLOK.....	6
3	A VIZSGA SZERKEZETE ÉS ÉRTÉKELÉSE	8
3.1	A vizsga szerkezete	8
3.2	A feladattípusok és értékelésük	8
3.3	A vizsga és egyes részei osztályozásának szempontjai.....	9
4	A VIZSGA TARTALMA ÉS CÉLJAI	11
4.1	Bevezetés a biztonságos kísérleti munkába	11
4.2	Az anyag részecskéi (alkotóelemei).....	11
4.3	A részecskék (alkotóelemek) kötődése.....	12
4.4	Anyagmennyiség	13
4.5	A kémiai reakció	14
4.6	Oldatok	15
4.7	A kémiai reakciók sebessége.....	15
4.8	Kémiai egyensúly	16
4.9	Egyensúlyok vizes közegben	16
4.10	Oxidációs és redukciós reakciók	17
4.11	A periódusos rendszer elemei.....	18
4.12	Alkálifémek és halogének.....	18
4.13	Kiemelt elemek és vegyületek tulajdonságai biológiai rendszerekben és a korszerű technológiában	19
4.14	A szerves vegyületek molekuláinak szerkezete és megnevezése	19
4.15	A szerveskémiai reakciók alapjai	20
4.16	Szénhidrogének	21
4.17	Halogénezett szénhidrogének.....	21
4.18	Szerves oxigénvegyületek.....	22
4.19	Szerves nitrogénvegyületek	23
4.20	Polimerek.....	24
5	AZ ÍRÁSBELI VIZSGATÉTELEK PÉLDÁI	26
5.1	Zárt típusú tételek.....	26
5.2	Nyitott típusú feladatok.....	30
6	LABORATÓRIUMI GYAKORLATOK.....	32
6.1	Miért van rá szükség?	32
6.2	A lista	32
6.3	Javaslatok a jelentések írásához	34
7	A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ JELÖLTEK	35
8	IRODALOMJEGYZÉK	36

1 BEVEZETŐ

Az általános érettségi kémia tantárgyi vizsgakatalógusa (továbbiakban: a katalógus) azon jelöltek¹ számára készült, akik a kémiát választották választható általános érettségi tantárgyként. A vizsgák szerkezete és a tantárgyi vizsgakatalógus a gimnáziumi² kémia tanterven, valamint az Általános érettségi országos vizsgabizottságának határozatain alapszik, amint azt az *Általános érettségi vizsgakatalógus* meghatározza.

A katalógus tartalmazza a vizsga céljait, szerkezetét, értékelését, a tartalmakat, a kísérletek jegyzékét, a kísérleti munka értékelését, a feladatlapok példáit és a szakirodalmat.

A jelölt kémiatudásának értékelése az általános érettségénél nem csupán az elsajátított tartalmak mennyiségéről szóló információ, hanem rávilágít az elméleti tudás különböző aspektusaira, eljárásokra és a készségekre is. A tények és fogalmak ismerete, megértése és használata mellett fontos, hogy a diákok jártasak legyenek az alapvető kísérletekben, fejlesszék azokat a képességeiket, amelyekkel megfigyelik a kémiai változásokat, adatokat gyűjtsenek, illetve rendszereznek és értékelik azokat.

Ez képezi az olyan egyszerű, problémafelvető feladatok alapját, amilyenek az érettségi vizsgán is szerepelnek.

A katalógus a vizsga szerkezetét, feladattípusait és ezek értékelését tartalmazza. Magában foglalja az egyes vizsgafeladat típusainak példáit, ezek megoldását, valamint értékelését.

A vizsga tartalmát fogalomcsoportonként és az értékelendő kognitív szinteken adják meg. A tartalmak vizsgakatalógusbeli logikai sorrendje szolgál alapul a feladatlapokban felmerendő fogalmak sorrendjének.

A katalógus szerves része még a laboratóriumi gyakorlatok jegyzéke az értékelési kritériumokkal együtt.

¹ Az általános érettségi tantárgyi vizsgakatalógusban használt hímnemű főnevek, melyek jelentés- és értelemszerűen vonatkoznak az általános, közös megnevezésekre (pl. jelölt, vizsgáztató), egyaránt érvényesek úgy a nőnemű, mint a hímnemű személyekre.

² Tanterv. Kémia [Elektronikus forrás]: gimnázium: általános gimnázium: kötelező tantárgy (210 óra), választható tantárgy (3 x 35 óra), érettségi (105 + 35 óra) / tantárgyi bizottság Andreja Bačnik ... [et al.]. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008. Elfogadva a Szlovén Köztársaság Köznevelési Szaktanácsának 110. ülésén, 2008.2.14-én.

2 VIZSGACÉLOK

A gimnáziumban a kémia közoktatási tantárgyként az általános érettségi során is a kémiai alaptudás és készségek megszerzésére, valamint fejlesztésére irányul, amely lehetővé teszi, hogy a jelölt tevékeny és felelősségteljes életet éljen, azaz a modern társadalomban létezzen. A kémia – mint az általános érettségi választható tantárgya – a tapasztalati, kísérleti, problémamegoldó és kutató hozzáálláson alapszik, ezáltal hozzájárul a természettudományok működésének megértéséhez, valamint a kémiához és a természettudományhoz való pozitív viszonyhoz.

A kémia tantárgy esetében elsődleges az alapvető képességek fejlesztése a tudomány (természettudomány) és a technológia területén, valamint a természettudományi és matematikai képességek fejlesztése az átfogó és kritikus gondolkodás érdekében, amely lehetővé teszi a kulcsfontosságú képességek megvalósítását az élethosszig tartó tanulásban.

Az általános érettségi során a jelölt kémiatudásának értékelése nem csupán az elsajátított tartalmak mennyiségéről szóló információ, hanem rávilágít az elméleti tudás különböző aspektusaira, eljárásokra és készségekre is. Fontos, hogy a jelöltek megértsék és képesek legyenek integrálni a fogalmakat mind a három fogalmi szinten: makroszkopikus, szubmikroszkopikus és szimbolikus szinten (kémiai vizuális írástudás). A vizsgacélok beépíthetők a Bloom és / vagy Marzan tanulási célok taxonómiájába, melyek a tartalmi és eljárási célok kidolgozottsága, valamint gondolati folyamatok és készségekre való irányultságuk miatt a leginkább megfelelőek az iskolai gyakorlat során.

A kémia tantárgy esetében a következő tantárgy-specifikus képességek kerülnek ellenőrzésre és értékelésre az általános érettségi vizsgán:

- az alapvető tudományos terminológia használata a jelenségek, folyamatok és törvények leírásánál (anyanyelvi kommunikáció),
- a természeti folyamatok és a természet kémiai vizsgálati módjainak ismerete,
- az anyagok szerkezete, tulajdonságai és használata közötti kölcsönösségek ismerete,
- az anyagok felelősségteljes használata, képesség és hajlandóság az elkötelezett, felelősségteljes és ésszerű magatartásra az egészség és a környezet szempontjából (kémiai biztonság),
- a szimbólumok / grafikai leírások értése és használata,
- a térbeli megjelenítés, valamint az alapvető kémiai vizuális írástudás különböző vizualizációs eszközök segítségével,
- a kognitív folyamatok (átfogó gondolkodás), a kritikus gondolkodás és kreativitás,
- a kísérletezési-kutatási készségek, valamint a különböző kísérleti módszerek megválasztása és használata:
 - különböző forrásokból eredő adatok keresése, feldolgozása és értékelése,
 - képesség megítélni, mikor van szükség információra,
 - az adatok keresési, feldolgozási és értékelési módjainak tervszerű megismerése,
 - a megfelelő és biztonságos felszerelés kiválasztása és használata,
 - a megfigyelések / mérések adatforrásként való tervszerű megfigyelése, nyilvántartása és használata,
 - a kísérletek tényezőinek azonosítása; az állandók és a változók megkülönböztetése,

- az információs és kommunikációs technológiák (IKT) használata az adatok gyűjtéséhez, tárolásához, visszakereséséhez és bemutatásához,
- a megszerzett adatok megbízhatóságának értékelése,
- az érvelő következtetés és bemutatás;
- a természettudományi írástudás és egyben a társadalmi, társadalom-gazdasági és természetismereti-technológiai folyamatok közötti összefüggések tudatossága,
- »relációs« és döntéshozatali képesség:
 - annak tudatossága, hogy milyen mértékben befolyásolják az életet és környezetünket a természettudományi és matematikai ismeretek valamint a technológia,
 - a veszélyek azonosítása és megelőzése az egészség megőrzése érdekében,
 - képesség a felelősségteljes és aktív részvételre a fenntartható fejlődés problémáinak megoldásánál,
 - a tudomány elért eredményeinek kritikus értékelése.

A kémia mint általános érettségi vizsgatantárgynál a jelöltek, különösen a kísérleti munka által, megvalósítják az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges általános képességek számos kulcsfontosságú összetevőit, mint például:

- az idegen nyelvi kommunikáció (alapvető kémiai terminológia megértése a nyomtatott és elektronikus idegen nyelvi források használatakor),
- a tanulás tanulása (saját tevékenységének tervezése, felelősség a saját tudásáért, önálló tanulás, a metakognitív tudás fejlesztése, munkaszokások),
- a szociális és állampolgári kompetencia (építő kommunikáció a csoportmunkánál, a megbeszélte feladatokhoz és kötelezettségekhez való felelősségteljes hozzáállás),
- kezdeményező és vállalkozói készség (kreativitás, indítványozás, tervezés, szervezés, irányítás, kockázatértékelés, döntéshozatal).

3 A VIZSGA SZERKEZETE ÉS ÉRTÉKELÉSE

3.1 A vizsga szerkezete

Az általános érettségi kémia vizsga írásbeli részét két ellenőrző dolgozat képezi. Ezek a jegy 40-40%-át alkotják, a további 20%-ot pedig a laborgyakorlatok belső értékelése adja.

► Írásbeli vizsga – a vizsga külső része

Feladatlap	Megoldási idő	A végső osztályzat része	Értékelés	Segédeszközök	Melléklet
1.	90 perc	40%	külső	töltőtoll vagy golyóstoll, HB-s vagy B-s ceruza, radír, ceruzaheggyező, olyan számológép, melynek nincs grafikus kijelzője és nem nyújt lehetőséget a szimbólumokkal való számításra	az elemek periódusos rendszere
2.	90 perc	40%			
Összesen	180 perc	80%			

Az 1-es számú feladatlap megírása után, azaz a 2-es számú feladatlap írásának kezdete előtt, 30 perces szünet van.

► Laborgyakorlatok – a vizsga belső része

	A végső osztályzat része	Értékelés
Laborgyakorlatok	20%	belső

3.2 A feladattípusok és értékelésük

Az első feladatlapon 40 zárt (választó) típusú feladat van. Minden helyes választ egy ponttal értékelnek. A második feladatlapon 15 feladat van, melyek zárt típusúak (válaszkombinációk), illetve főleg félig nyílt típusúak, melyek a következők: kiegészítendő feladatok (egy szót vagy kifejezést kell kiegészíteni), rövid válaszok (egyszavas válaszok lejegyzése), behelyettesítő feladatok (a hamis állítások behelyettesítése), az alternatív kiválasztása, rendezés és besorolás, összekapcsolás, következtetés, értelmezés és összekötés, többoldalú választás és rendezés kombinációja, adott szerkezeti elemek (több fogalom logikai egységbe való kapcsolása), hosszú válaszok (tárgyi tudás [fogalmak, definíciók, képletek, törvények, egységek átalakítása], a sztenderd laboratóriumi módszerek és technikák birtoklása, a műszaki és technológiai ismeretek szabványos alkalmazása). A nyílt (esszé) típusú feladatot a laboratóriumi munkáról szóló jelentések foglalják magukba (magyarázat és az eredmények kritikus értékelése, a hibaforrások kiértékelése).

► Írásbeli vizsga

Feladatlap	Feladattípus	Feladatok száma	Osztályozás
1	Feleletválasztó típusú feladatok	40 (25 általános és szervetlen kémiaiából, 15 szerves kémiaiából)	minden feladat 1 pont 40 pont
2	Zárt vagy félig nyílt típusú feladatok	15 (10 általános és szervetlen kémiaiából, 5 szerves kémiaiából)	A feladatok különböző pontszámmal vannak értékelve (2–12), a követelményszint és az összetettség függvényében. 80 pont

► Laborgyakorlatok

Feladattípus	Gyakorlatok száma	Osztályozás
Kísérleti labormunka	8	minden gyakorlat 10 pont
Összesen	8	80 pont

3.3 A vizsga és egyes részei osztályozásának szempontjai

Az első feladatlapon nagyobb az olyan feladatok aránya, melyek az alacsonyabb taxonómiai szintű tudást mérik, mint a második feladatlapon. Az egyes (I.) taxonómiai szintű feladatok a tudást, a kettes (II.) taxonómiai szintű feladatok az értést és alkalmazást, a hármas (III.) taxonómiai szintű feladatok pedig a problémamegoldást, a kritikus felmérést és érvelést mérik fel.

3.3.1 A taxonómiai szintek aránya

Taxonómiai szintek	1-es feladatlap	2-es feladatlap	Laborgyakorlatok
I. tudás	35 %	25 %	max. 25 %
II. értés és alkalmazás	50 %	50 %	50 % felett
III. problémamegoldás, kritikus felmérés és érvelés	15 %	25 %	max. 25 %

3.3.2 A vizsga részei osztályozásának szempontjai

► Írásbeli vizsga

Az első feladatlapon minden helyes válasz 1 pontot ér, a második feladatlapon viszont a feladatokat, összetettségük függvényében, különböző pontszámmal értékelik (2-12 pont).

► Laborgyakorlatok

A legalább tíz elvégzett gyakorlat közül a tanár a nyolc legjobbat értékeli, a katalógus szerves részét képező utasítások szerint. Belső értékeléssel a jelölt a vizsga végső osztályzatának legfeljebb a 20%-át érheti el.

Osztályozás

A jelölt legkevesebb tíz laborgyakorlatot végez, ebből legalább négyet szerves kémiából, megírja a jelentéseket, majd átadja a tanárnak.

A tanár a labormunkánál a következő területeket értékeli:

- a gyakorlat elméleti részének ismerete;
- a kísérleti munka tervezése, valamint a kémiai biztonság szabályainak figyelembe vétele;
- a labormunkánál való ügyesség a kivitelezésben és a mérések lejegyzésében;
- az adatok rendszerezése és elemzése;
- a következtetések érvszerű levonása.

A tanár oly módon választja ki a laborgyakorlatokat, hogy minden egyes gyakorlatnál a felsorolt területek közül legalább kettőt értékel. Legalább három gyakorlatnál valamennyi területet értékelni kell. Területenként a tanár meghatározza az értékelési kritériumokat, a terület nehézsége, valamint képviseltsége szerint, legkevesebb 1 és legtöbb 5 ponttal úgy, hogy minden gyakorlatnál 10 pontot lehessen elérni. Az egyes területenkénti pontszámok összértéke legalább 10 kell, hogy legyen.

A belső értékelésnél a tanár a nyolc legmagasabb osztályzatú gyakorlatot veszi figyelembe.

A laborgyakorlatok osztályzását a jelölt felválthatja a kutatómunka osztályzására, amennyiben megfelel ezen feltételeknek:

- megfelelő szakmai szinten van;
- legalább 20 laboratóriumi munkaórát foglal magában;
- regionális, országos vagy nemzetközi versenyen mutatta be;
- az általános érettségit megelőző évben befejeződött, vagy legkésőbb a jelentések átadásának határidejéig;
- a jelölt mentora vagy a társmentora kémiatanár abban az iskolában, ahol a jelölt tanul.

3.3.3 A végső osztályzat

Az általános érettségén a vizsga végső osztályzata a mindkét vizsgarészben (külső és belső) elért százalékpontok összege. Az Országos Általános Érettségi Kémia Tantárgyi Bizottságának javaslatára az Országos Általános Érettségi Bizottság meghatározza a kritériumokat, melyek alapján a százalékpontokat jegyekké (1-5) lehet alakítani. A százalékpontok jegyekké való átalakításának módja egyforma a tavaszi és az őszi vizsgaidőszakban.

4 A VIZSGA TARTALMA ÉS CÉLJAI

A jelölt általános és speciális tudását az általános érettségi vizsga külső része méri fel (1-es és 2-es feladatlap). A vizsga belső részét a laborgyakorlatok képviselik, melyek az általános, a speciális valamint a választható tudást mérik fel, különös tekintettel a jelölt laboratóriumi ügyességének és készségének értékelésében.

4.1 Bevezetés a biztonságos kísérleti munkába

Tartalmak, fogalmak	Célok
Biztonságos munka az iskolai laborban kísérleti feltételek (hőmérséklet, nyomás), változó, állandó	A jelölt – különbséget tud tenni állandó és változó között, valamint definiálni tudja a kísérleti feltételeket, – ismeri az alapvető laboratóriumi segédeszközöket és használni tudja őket, – ismeri az alapvető laboratóriumi technikákat (mérlegelés digitális mérleggel, térfogatmérés, a Bunsen égő használata, az elegyek elválasztása);
A toxikológia alapjai védőfelszerelés, R és S mondatok, a veszélyes anyagok kategóriái, LD ₅₀ , a dózis, az akkut és krónikus kitettség	– ismeri a veszélyes anyagok képi és betűs megjelölését valamint a GHS képeket, – ismeri a megfelelő védőfelszerelést és a veszélyes anyagoknak való kitettségi paramétereket (dózis; a kitettség időtartama és gyakorisága, a veszélyes anyag behatolási módja), – érti az LD₅₀ jelentését.

4.2 Az anyag részecskéi (alkotóelemei)

Tartalmak, fogalmak	Célok
Elemi részecskék az atomban proton, neutron, elektron, atommag, elektronburok, rendszám és tömegszám, ion, kation, anion	A jelölt – el tudja magyarázni az atom szerkezetét a tömeg és a töltéeloszlás szempontjából, – ismeri az atom elemi alkotórészeit és meg tudja határozni azok számát az atomokban, ionokban, molekulákban, – fölismeri a protonokat, neutronokat és elektronokat, tekintettel a vegyértékükre és relatív tömegükre, – ismeri a rendszám és a tömegszám jelentőségét;
Izotópok izotópok, izotóp-összetétel, relatív atomtömeg	– ismeri az izotóp definícióját és az egyes elemek izotópjai közötti különbségeket, – kiszámítja az elem relatív atomtömegét az izotóp-összetétel, valamint az izotópok relatív atomtömege alapján;

Tartalmak, fogalmak	Célok
Az elektronburok szerkezete elektronszerkezet, héjak, alhéjak, pályák, (külső) vegyértékelektronok, alap- és gerjesztett állapot	– leírja a meghatározó elemek atomjainak és ionjainak elektronszerkezetét (a nyolc főcsoport elemei), ismeri az elektronszerkezet leírásának hosszabb módját, rövidebb módját (nemesgáz segítségével) és grafikai módon, – meghatározza az elem atomjainak elektron- héját, alhéját, az atompályákat, és a vegyértékelektronokat, – ismeri az alap- és gerjesztett állapot közötti különbséget;
Az elemek kiválasztott fizikai és kémiai tulajdonságainak periódusossága periódusok és csoportok a periódusos rendszerben, atomsugár, ionsugár, ionizáció, ionizációs energia	– ismeri a periódusok és a csoportok jelentőségét, – érti az atomsugár változását perióduson és csoporton belül, – össze tudja hasonlítani az atomok és ionjaik nagyságát, – érti az ionok keletkezését és az ionizációs energiával való összefüggést, – érti az ionizációs energia jelentőségét, és ismeri az elemek első ionizációs energiájának változását periódusonként és csoportonként.

4.3 A részecskék (alkotóelemek) kötődése

Tartalmak, fogalmak	Célok
Ionkötés, kovalens kötés ionkötés, poláris kovalens kötés, apoláros kovalens kötés, az elemek elektronegativitása	A jelölt – meg tudja különböztetni az ionkötést a poláris és az apoláris kovalens kötéstől, ismeri a kötések jellegzetességeit, valamint az anyagok kötéstípustól függő tulajdonságait, – az elem elektronegativitásának alapján meghatározza a kémiai kötés jellemzőjét, – ismeri az összefüggést a kötés ereje (szilárdsága), annak energiája és hossza között;
A molekulák térszerkezete elektronpár-taszítási elmélet, a molekula formája, a kötések közötti szög, kötő elektronpár, nem kötő elektronpár, a molekula polaritása, dipólus	– leírja az egyszerű molekulák téralkatát (H_2, N_2, halogének, H_2O, CO_2, NH_3, $BeCl_2$, BF_3, CH_4, etán, etén, etin ...), meghatározza a molekula formáját, a kötések közötti szögeket, a kötések fajtáit, a kötő és nem kötő elektronpárok számát, valamint a molekula polaritását, – az anyag modelljét összeköti az anyag képletével, – értelmezi a kötési szögek különbözőségét az elektronpár-taszítás alapján, – különbséget tesz a kötések, valamint a molekula polaritása között és meghatározza a molekula polaritását;
A bináris vegyületek IUPAC szerinti nevezéktana	– leírja a bináris vegyületek képletét vagy nevét (az IUPAC nevezéktan szerint);
A molekulák közti kötések orientációs erők, indukciós kölcsönhatás, diszperziós kölcsönhatás, polarizálhatóság	– meghatározza a molekulák közötti erőket, tekintettel a molekulák polaritására, melyek között létrejönnek, majd megmagyarázza ezek hatását a fizikai tulajdonságokra,

Tartalmak, fogalmak	Célok
Hidrogénkötés a hidrogénkötés befolyása az anyagok fizikai tulajdonságaira	– meghatározza a molekulák polarizálhatóságát; – meghatározza és megjelöli a hidrogénkötéseket (a szerves vegyületek molekulái között is), – elmagyarázza a hidrogénkötés hatását az anyagok fizikai tulajdonságaira;
A kristályok fajtái tekintettel a többségben lévő kémiai kötés típusára, azaz a kristályrácsban lévő részecskék fajtájára kristályos anyagok, amorf anyagok, ionrácsos, molekularácsos, kovalens rácsos és fémrácsos kristályok, allotrópia	– ismeri a kristályos és amorf anyagok közti különbséget és az amorf anyagok példáit (üveg, műanyag, keményítő ...), – meghatározza a kristályrács típusát a kristályrácsban lévő részecskék és a kötések fajtája alapján, – az anyag képletének alapján besorolja azt az egyes kristálytípusba, – összehasonlítja az ionrácsos, a molekularácsos és a kovalens rácsos kristályokban lévő vonzóerőket, valamint miként befolyásolják ezek a szilárd halmazállapotú anyagok fizikai tulajdonságait, – ismeri a különböző fajta kristályok tulajdonságai közti különbségeket, – ismeri a fémes kötést és azt, hogy miként hat az a fémek fizikai tulajdonságaira, – elmagyarázza az allotrópiát, és ismeri a gyémánt és a grafit szerkezeti, tulajdonsági valamint használhatósági különbségeit;
A szilárd anyagok rendezett szerkezetének alapvető jellemzői koordinációs szám	– ismeri, azaz meghatározza a koordinációs számot az ion- és fémkristályokban, – érti a kristályok szubmikroszkopikus szerkezetét, – ismeri a különbséget a NaCl és a CsCl szerkezete között.

4.4 Anyagmennyiség

Tartalmak, fogalmak	Célok
Relatív tömeg és moláris tömeg relatív molekulatömeg, moláris tömeg	A jelölt – tudja a relatív molekulatömeg és a mól tömeg definícióit valamint ismeri a különbséget közöttük, – kiszámítja a többatomú elemek és vegyületek mól tömegét;
Anyagmennyiség és az Avogadro-állandó mennyiség, mól, Avogadro-állandó, részecskeszám	– átszámítja az anyagmennyiséget, tömeget és a részecskeszámot, – kiszámítja az egyes atomok, molekulák és ionok számát a megadott anyagmennyiségben;
A gázok jellegzetes tulajdonságai	– ismeri a gázok jellegzetes tulajdonságait;
Moláris térfogat ideális gázok állapotegyenlete	– leírja a gáz állapotát, annak térfogatával, mennyiségével, nyomásával és hőmérsékletével

- kiszámítja a gáz mennyiségét és moláris térfogatát.

4.5 A kémiai reakció

A kémiai reakció mint anyagváltozás

reagensek, reakciótermékek, vegyi egyenlet, moláris arányok, többletanyag

A jelölt

- meghatározza a kémiai reakciót mint anyagváltozást,
- felismeri és bemutatja az anyagváltozásokat szubmikroszkopikus megjelenítésben,
- érti a kémiai egyenlet kvalitatív és kvantitatív jelentését,
- föl ismeri a kémiai reakciót,
- leírja a kémiai reakció rendezett egyenletét az anyagok halmazállapotának megjelölésével,
- ismeri az elemek képleteit, melyek szobai körülményeknél többatomú molekulaként vannak jelen,
- a kémiai reakció egyenletének alapján föl állítja a mennyiségarányokat és azt mennyiségileg értékeli,
- a reagensek közül megjelöli a többletanyagot;

A kémiai reakció mint energiaváltozás

exoterm és endoterm reakciók, energia-diagram, entalpiaváltozás, standard képződéshő, standard reakció entalpia, termokémiai egyenlet, aktiválási energia

- meghatározza a kémiai reakciót mint energiaváltozást,
- különbséget tesz az exoterm és az endoterm reakciók között,
- ismeri az exoterm és az endoterm folyamatok entalpiaváltozásának előjelét,
- ismeri az energiaváltozásokat a kémiai kötés létrejötténél és kettészakadásánál,
- ismeri az elemek standard képződéshőjének értékét, és érti az elem standard állapotának fogalmát,
- leírja az adott képződéshő vagy reakcióhő termokémiai egyenletét,
- az adott termokémiai egyenlet és a standard képződéshő adatai alapján kiszámítja a standard reakcióhőt,
- megjeleníti és elmagyarázza az exoterm és az endoterm reakciók energia-diagramját, valamint leolvassa az aktiválási energia és a reakcióhő változásának értékét,
- ismeri az égést, mint az exoterm változás példáját, a fotoszintézist, mint az endoterm változás példáját, valamint egyéb egyszerű példákat az életből.

4.6 Oldatok

Tartalmak, fogalmak	Célok
Az oldatok összetétele oldószer, oldott anyag, oldat, az anyag oldhatósága, telített oldat, tömegtört, tömegkoncentráció, anyagsűrűség-koncentráció	A jelölt – tudja az oldhatóság definícióját, – ismeri a hőmérséklet hatását a szilárd anyagok oldhatóságára, – ismeri a telített és telítetlen oldatok közötti különbséget, – fölismeri és megjeleníti az oldatok összetételét szubmikroszkopikus szinten, – leolvassa az oldott anyag oldhatóságát az oldódási diagramból, és ezt átszámolja tömegtörtbe, – az oldott anyag tömegtörtjének telített oldatban megadott értéke alapján kiszámítja az anyag oldhatóságát, – meghatározza és kiszámítja az oldatok összetételét, – egymás közt átszámítja az oldott anyag tömegtörtjét, anyagsűrűség-koncentrációját és tömegkoncentrációját, – kvantitatívan értékeli az oldatok összetételének változását hígítás, töményítés vagy elegyítés során, – ismeri a hőmérséklet és a nyomás hatását a gázok oldódására valamint az ezzel kapcsolatos környezeti hatásokat;
Oldódás hidratáció, hidratált ionok, hidratált molekulák	– ismeri az ionkristályok és a molekulárcsoszott kristályok oldódási folyamatait (hidratáció).

4.7 A kémiai reakciók sebessége

Tartalmak, fogalmak	Célok
A kémiai reakció sebessége sebességi egyenlet, átlagsebesség	A jelölt – érti a kémiai reakció sebességének fogalmát, és leírja annak egyenletét, – a diagramról leolvassa az anyag mennyiségének időbeli változását, – kiszámítja a reakció átlagsebességét egy meghatározott időtartamon belül;
Mi befolyásolja a reakciósebességet homogén és heterogén katalízis, katalizátor, enzim	– ismeri a koncentráció, a hőmérséklet, valamint a szilárd halmazállapotú reagens felületének hatását a kémiai reakció sebességére, – tudja minként hat a katalizátor a reakcióra, – tudja minként hatnak az enzimek mint biokatalizátorok a biokémiai reakciókra, – ismeri a katalizátor jelentőségét az autónál, és el tudja magyarázni a kémiai folyamatokat az autó katalizátorában;

Tartalmak, fogalmak	Célok
Ütközésmélete aktiválási energia, aktivációs komplex, fázisok a kémiai reakcióknál, reakciómechanizmus	– meghatározza a reakciót mint a molekulák közötti ütközések okozatát és az aktiválási energiát mint a molekulák elegendő energiáját ahhoz, hogy ütközéskor létrejöjjön a reakció.

4.8 Kémiai egyensúly

Tartalmak, fogalmak	Célok
Kémiai egyensúly megfordítható reakciók, egyensúlyi állandó K_c , homogén egyensúly, dinamikus egyensúly	A jelölt – érti a reverzibilitás lényegét, – az egyensúlyt dinamikus folyamatként értelmezi, – leírja az egyensúlyi reakció egyenletét, és megjelöli a halmazállapotokat, – leírja az egyensúlyi állandó K_c képletét, és érti annak lényegét, – ismeri a homogén, valamint a heterogén egyensúly közötti különbséget, – tudja, hogy az egyensúlyi állandó hőmérsékletfüggő, – az egyensúlyi koncentrációk alapján kiszámítja az egyensúlyi állandót, és megítéli a reakció helyzetét, – az egyensúlyi állandó segítségével kiszámítja az anyagok egyensúlyi koncentrációját, – kiszámítja az anyagok egyensúlyi koncentrációját az egyensúly beállításával, – szubmikroszkopikus szinten felismeri, azaz ábrázolja az egyensúly helyzetét, – felismeri az egyensúlyi reakciók jelentőségét az ipari termelésben, a környezetben és a szervezetekben;
A kémiai egyensúlyt befolyásoló tényezők a koncentráció hatása, hőmérséklet hatása, a nyomás v. térfogat hatása, a Le Chatelier-elv	– ismeri a tényezőket, melyek befolyásolhatják a kémiai reakció egyensúlyát, – elmagyarázza miként hat a nyomás- v. térfogatváltozás, a hőmérsékletváltozás és a reagensek, valamint a reakciótermékek koncentrációjának változása a kémiai reakció egyensúlyára, – példák alapján elmagyarázza a Le Chatelier-elvet.

4.9 Egyensúlyok vizes közegben

Tartalmak, fogalmak	Célok
Protolitikus egyensúly Brönsted sav- és báziselmélete, a protolitikus reakciók egyenletei, elektrolit, egyensúlyi állandók: K_a , K_b és K_w	A jelölt – érti és alkalmazza Brönsted sav- és báziselméletét, – leírja a protolitikus reakciók egyenleteit, – leírja a legfontosabb savak (az oxosavak is), bázisok, sók (a hidrogén-sók és a kristályhidrátok is) és az ionok nevét,

Tartalmak, fogalmak	Célok
	képletét, – ismeri a konjugált sav és bázis fogalmát, – leírja a sav K_a egyensúlyi állandóját és a bázis K_b egyensúlyi állandóját és érti a jelentésüket, – a K_a és a K_b alapján megítéli a savak és a bázisok erősségét, szubmikroszkopikus szinten felismeri, azaz ábrázolja a vizes közegben létrejött sav-bázis egyensúly helyzetét, – értelmezi a K_w vízionszorzat lényegét, – meghatározza az elektrolitot, – az elektrolit erősségét, koncentrációját és szerkezetét egybeköti annak elektromos vezetésével, – ismeri a savak és a bázisok jelentőségét a mindennapi életben valamint a környezeti hatásukat (savas eső);
A pH és az indikátorok pOH, oxónium-koncentráció, hidroxidion-koncentráció	– ismeri a pH definícióját és kiszámolja az erős savak, illetve bázisok oldatának pH értékét, – ismeri a fenolftalein, a lakmusz és a metilnarancs indikátorok színeit a pH érték függvényében, – a pH segítségével kiszámítja az erős savak, illetve bázisok koncentrációját, összetételét, – összehasonlíja az oldatok pH értékét;
Sav-bázis titrálások semlegesítés, titrálási görbe, ekvivalencia pont, mérőoldat	– leírja a semlegesítés egyenletét, és megjelöli a halmazállapotokat, – elmagyarázza a pH változását az erős sav és erős bázis titrálásánál, – elmagyarázza a titrálási görbét és az ekvivalencia pontot, – megválasztja a megfelelő indikátorokat a sav-bázis titráláshoz;
Ionos reakciók csapadék, gáz, gyengén disszociált anyag	– ismeri az ionos reakciók előidézőit és leírja az egyenleteiket, – elmagyarázza, miért jönnek létre az ionreakciók, – szubmikroszkopikus szinten felismeri, azaz bemutatja az ionreakciókat szubmikroszkopikus megjelenítésben;
A sók ionjainak protolízise	– föl ismeri az oldatok savasságát vagy lúgosságát mint a sók protolízisének következményét, – leírja az ionok protolízisének reakcióját.

4.10 Oxidációs és redukciós reakciók

Tartalmak, fogalmak	Célok
Oxidáció és redukció oxidáció, redukció, oxidálószer, redukálószer, oxidációsszám, redoxi reakciók	A jelölt – megállapítja az oxidációs számot, – felismeri a redoxi reakciót, az oxidációt, a redukciót, az oxidálószer, a redukálószer, és megállapítja a leadott,

Tartalmak, fogalmak	Célok
	valamint a felvett elektronok számát, – rendezzi az egyszerű redoxi egyenleteket, és alkalmazza őket a számítások során;
Redox-sor standard elektródpotenciál	– a redox-sor segítségével meghatározza a megadott reakciók irányát, valamint erősségi sorrendbe rakja az oxidáló- vagy redukáló szereket;
Galvánelemek elemek, akkumulátorok, üzemanyagcellák	– megmagyarázza a galvánelem felépítését és működési elvét, – az elektródok ismert standardpotenciálja alapján kiszámítja a galvánelem feszültségét;
Elektrolízis elektrolizáló cella, katód, anód, elektromos töltésmennyiség, Faraday-állandó, az elektromos áram, elektrolízis időtartama	– elmagyarázza a bináris anyag olvadékának és a bináris só vizes oldatának elektrolízisét, valamint az anód- és katód folyamatokat, – a Faraday Elektrolízis törvénye alapján különböző értékeket számít ki.

4.11 A periódusos rendszer elemei

Tartalmak, fogalmak	Célok
	A jelölt – leírja a víz, valamint a fém- és a nemfém-oxidok reakcióinak egyenleteit;
A periódusos rendszer részei	
Átmenetifémek és koordinációs vegyületek központi atom vagy ion, ligandumok, koordinációs szám	– jellemzi az átmenetifémeket (felhasználás, több vegyértékű anyagok létezése, az átmenetifémek színei), – ismeri a koordinációs vegyületek alapszerkezetét, és az egyszerű koordinációs vegyület képletének vagy nevének alapján meg tudja határozni a központi atomot azaz iont valamint a ligandumokat.

4.12 Alkálifémek és halogének

Tartalmak, fogalmak	Célok
	A jelölt – ismeri az alkálifémek reakcióját az oxigénnel és a vízzel, – ismeri az alkálifém-oxidok reakcióját a vízzel, – ismeri az alkálifémek jellemző tulajdonságait a többi fémhez viszonyítva, – ismeri a nátrium és a kálium lángreakciójának (égés) színét;
Alkálifémek	
Halogének	– ismeri a halogének természetes lelőhelyeit és a klór előállítását elektrolízissel, – ismeri a fluor, a klór, a bróm és a jód jellemző fizikai és vegyi tulajdonságait, – megmagyarázza a halogének mint oxidáló szerek relatív aktivitását,

- ismeri a halogének reakcióit a hidrogénnel és a hidrogén-halogenidek vizes oldatának tulajdonságait.

4.13 Kiemelt elemek és vegyületek tulajdonságai biológiai rendszerekben és a korszerű technológiában

A fontosabb fémek előállítása ércekből

A jelölt

- ismeri az alumínium forrását és timföldből való előállításának folyamatát;

Szervetlen anyagok használata az életben

H_2SO_4 , NH_3 , HNO_3 , H_3PO_4 , a klór oxosavai és a klorátok, műtrágyák

- ismeri a H_2SO_4 , H_3PO_4 és HNO_3 tulajdonságait,
- ismeri a klór oxosavait valamint leírja ezek sóinak képleteit és neveit,
- ismeri a műtrágyák alapösszetételét valamint a műtrágyaként használatos nitrogén- és foszforvegyületek előállítását,
- ismeri a műtrágyák felügyelet nélküli használatának és a nitrogén-oxidok környezeti hatásait;

Elemek és vegyületek a korszerű technológiában

szilícium, nanotechnológia

- ismeri a szilícium félvezetőként való használatát,
- ismeri a szilícium vegyületeinek használatát az üveg és a cement gyártásánál,
- ismeri a nanotechnológia fogalmát.

4.14 A szerves vegyületek molekuláinak szerkezete és megnevezése

A szerves vegyületek neve és képlete

összegképlet, molekulaképlet, racionális, konstitúciós és szerkezeti képlet, a szerves vegyületek nevezéktanának alapvető szabályai az IUPAC szerint

A jelölt

- ismeri a szerves vegyületek elemenkénti összetételét,
- megállapítja a szénatomok hibridizációját,
- ismeri a szerves vegyületek felosztását vázszerkezetük fajtája szerint (ciklikus/aciklikus, telített/telítetlen, nyílt láncú/aromás),
- leírja az egyszerű szerves vegyületek összegképletét, molekulaképletét, szerkezeti, racionális és konstitúciós képletét,
- leírja a szerves vegyületek általános képletét,

Tartalmak, fogalmak	Célok
A szerves vegyületek izomériája konstitúciós (lánc-, helyezeti- és funkciós csoportos izoméria), geometriai, optikai	– a vegyületek szerkezeti képlete alapján leírja azok IUPAC nomenklatúra szerinti nevét és fordítva (a következő fajtájú szerves vegyületek egyszerű példáit: alkánok, alkének, alkinok és aromás vegyületek, halogéntartalmú szénhidrogének, alkoholok, aldehidek, ketonok, karbonsavak, éterek, észterek, aminok (primer), amidok, nitrilek és aminosavak); – egyszerű példákon bemutatja a konstitúciós és a geometriai izomériát, – a megadott vegyületek között meghatározza az izoméria fajtáját, – meghatározza a kiralitáscentrumot a molekulában, – a molekulaképletük alapján leírja a különböző izomerek képleteit és neveit, – az egyszerű szerves vegyületek molekulaképlete alapján meghatározza a lehetséges izomereket (a geometriai és az optikai izomerekkel bezárólag).

4.15 A szerveskémiai reakciók alapjai

Tartalmak, fogalmak	Célok
Kötésszakadás és a részecskék fajtái homolitikus kötésszakadás, heterolitikus kötésszakadás, elektrofil, nukleofil, gyök	A jelölt – a részecske leírásából fölismeri az elektrofilokat, nukleofilokat, szabadgyököket, – érti a homolitikus és heterolitikus C-Y kötésszakadás lényegét és az ezt követő ionos (karkokation, karboanion), valamint gyökös átmeneti termékek létrejöttét;
A szerveskémiai reakció sémája reakcióséma, szubsztátum, reagens, átmeneti termék, reakciókörülmények	– leírja a reakciósémát, – meghatározza a fogalmakat: szubsztátum, reagens, átmeneti termék, termék, reakciókörülmények;
A szerveskémiai reakciók felosztása szubsztitúció, addíció, elimináció, oxidáció, redukció, radikális (gyökös) és poláris (ionos) szerveskémiai reakció	– a szubsztátum és a reagens jellemzői alapján meghatározza a szerveskémiai reakció típusát, – érti az addíciós, szubsztitúciós és eliminációs reakciók lejegyzési alapformáját, valamint azon vegyületek alaptípusait, melyek ezen reakciótípusok szerint lépnek folyamatba.

4.16 Szénhidrogének

Tartalmak, fogalmak	Célok
Alkánok és cikloalkánok gyökös szubsztitúció	A jelölt – megmagyarázza az alkánok forráspontjának változását a láncösszúság növekvésével kapcsolatban, valamint tudja, hogy mely normális láncú alkán van szobai körülményeknél gáz halmazállapotban, – érti, hogy milyen hatást gyakorolnak az oldalláncok az alkánok forráspontjára, – megmagyarázza az alkánok reakciókészségét a savakkal, lúgokkal, oxidáló- és redukálószerekkel normál szobai körülményeknél, – meghatározza a szénhidrogéneket mint üzemanyagot, – megmagyarázza az alkánok gyökös klórozásának folyamatát és azt, hogy miként befolyásolja a szubsztitútm szerkezete a termékek létrejöttét;
Alkének, cikloalkének, alkinok elektrofil addíciók	– tudja az alapvető elektrofil addíciókat az alkénekre, cikloalkénekre és az alkinokra: hidrogénhalogenidek, víz, bróm és klór addíciója, – ismeri a hidrogén addícióját az alkénekre (katalitikus hidrogenézés);
Aromás vegyületek arének, aromás elektrofil szubsztitúciók	– érti az arének reakciókészségét az alkénekéhez viszonyítva, – ismeri a benzol elektrofil szubsztitúcióinak alappéldáit (nitrálás, szulfonálás, halogénezés, alkilálás, acilálás) és meg tudja nevezni a létrejött reakciótermékeket;
A szénhidrogének mint energiahordozók fosszilis üzemanyagok, földgáz, kőolaj, égés, globális felmelegedés (üvegházhatás)	– ismeri a szénhidrogének természetes lelőhelyeit, alkalmazását az energia-fejlesztésben és mint vegyipari alapanyagot valamint mindezek környezeti hatását, – leírja a szerves vegyületek teljes mértékű oxidálódásának egyenletét és ezt felhasználja a kémiai számítások során.

4.17 Halogénezett szénhidrogének

Tartalmak, fogalmak	Célok
A halogénezett szénhidrogének reakciói nukleofil szubsztitúció, hidrogén-halogenid elimináció	A jelölt – megmagyarázza az alkilhalogenidek nukleofil szubsztitúcióját (lúgos hidrolízis, reakció az ammóniával), – ismeri a hidrogén-halogenid elimináció alapvető példáit;
A halogénezett szénhidrogének tulajdonságai és felhasználásuk ózonlyuk, freonok	– összehasonlítja a halogénezett szénhidrogének reakciókészségét tekintettel arra, melyik halogénról van szó, – ismeri a halogénezett szénhidrogének tulajdonságait (pl. a forráspontja vagy vízben való oldhatóságára, tekintettel arra, melyik halogén van csatlakoztatva), – ismeri a halogénezett szénhidrogének környezeti hatásait.

4.18 Szerves oxigénvegyületek

Tartalmak, fogalmak	Célok
A szerves oxigénvegyületek alapvető fizikai tulajdonságai oldhatóság, forráspont	A jelölt – összehasonlítja a szerves oxigénvegyületeket forráspontjuk szerint, – előrejelzi a szerves oxigénvegyületek vízben és apoláris szerves oldószerekben való oldhatóságát;
Alkoholok és fenolok alkoholátok és fenolátok, primer, szekunder és tercier alkoholok, erjesztés, dehidráció, éterek, észterek, oxidáció	– elmagyarázza az alkoholok és fenolok közti különbséget, – elmagyarázza, miként jönnek létre az alkoholátok és a fenolátok alkoholokból valamint fenolokból (pl. nátriummal vagy nátrium-hidroxiddal való reakció), – az alkoholokat primer, szekunder és tercier alkoholokra osztja, – elmagyarázza, miként jön létre az alkohol az erjesztés során, – elmagyarázza a víz savas katalitikus addícióját az eténre, – tudja az alkoholok szintézisét alkénekből, – meghatározza az alkoholok dehidrációját az éterekig azaz alkéneig, – meghatározza az alkoholok oxidálódását a karbonil vegyületekig vagy karbonsavakig, – tudja az alkoholok szubsztitúcióját az alkil-halogenidekig, – ismeri az észterek létrejöttét, – meghatározza az alkoholok fontosságát és széleskörűségét a természetben (metanol, etanol, glicerin);
Aldehidek és ketonok nukleofil addíciók a karbonil csoportra, a karbonil csoport oxidációja és redukciója	– meghatározza az aldehidek és a ketonok létrejöttét a primer vagy szekunder alkoholok oxidációjánál valamint a karbonsavak redukciójánál, – ismeri az addíciók alappéldáit (NaCN/H^+, NaHSO_3) és az addíciót követő eliminációt (reakció az aminokkal és hidrazinekkal, pl. 2,4-dinitrofenilhidrazinnal) a karbonil csoportra, – meg tudja különböztetni az aldehidek és a ketonok oxidációjának folyamatát (Tollens- és Fehling-reagenssel is);
Karbonsavak és származékaik karbonsav szintézis: a primer alkoholok és aldehidek oxidálása, karbonsavak származékai: sav-kloridok, anhidridek, amidok, észterek és sók, valamint kölcsönös átalakulásuk	– ismeri a karbonsavak létrejöttét primer alkoholokból és aldehidekből, – leírja a reakciósémát a karbonsavak származékainak létrejöttére, valamint a kölcsönös átalakulásuk reakcióinak sémáit;

Szénhidrátok

a szénhidrátok felosztása, monoszacharidek, oligoszacharidek, diszacharidek, poliszacharidek, hexóz, aldóz, ketóz, a monoszacharid nyílt láncú konstitúciója, a monoszacharid gyűrűs konstitúciója, a Fischer projekció, a Haworth-képlet, furanóz, piranóz, glikozid kötés

- ismeri a szénhidrátok felosztását a monoszacharid egységek száma alapján,
- ismeri a szénhidrátok felosztását a szénatomok száma, valamint a karbonil-csoport mivolta alapján (aldóz, ketóz),
- felismeri a glükóz és a fruktóz nyílt láncú, valamint gyűrűs konstitúciós formáját,
- ismeri a két fontosabb diszacharidot: a szacharózt és a laktózt,
- meghatározza az egyes diszacharidot alkotó monoszacharid egységeket és a glikozid kötetést,
- ismeri a monoszacharid egységek közti kötetést, a lánc formáját és a legelterjedtebb poliszacharidok jelentőségét (keményítő, glikogén, cellulóz),
- ismeri a Tollens- és a Fehling-reagenssel való reakciókat,
- ismeri a keményítő hidrolízisének származékait,
- ismeri a keményítő jelenlétét kimutató reakciót jóddal;

Lipidek

a lipidek felosztása, trigliceridek (triacyl-glicerol), glicerol, telített és telítetlen zsírsavak, zsírok, olajok, viaszok, szteroidok, a zsírok romlása, mosószerek (szappan, detergensek)

- ismeri a felosztást azokra a lipidekre, melyekben van észtercsoport és azokra, melyekben nincs (szappanosítható és nem szappanosítható lipidek),
- érti a trigliceridek (triacyl-glicerolok) szerkezetét,
- meghatározza a trigliceridek alapvető fizikális tulajdonságait (sűrűség, vízben való oldhatóság, a halmazállapotuk, tekintettel a csatlakozott zsírsav természetére),
- ismeri a zsírok jelentőségét a táplálkozásban,
- ismeri a zsírok érzékenységét a levegőbeli oxigénre, fényre és hőre (avasság),
- ismeri a szteroidok teraciklikus vázát,
- ismeri a szappanokat és a detergenseket mint mosószereket, valamint a különbségeket a szerkezetük és a természetes lebontásuk között.

4.19 Szerves nitrogénvegyületek

Aminok

az aminok lúgossága

- A jelölt
- meghatározza az aminok lúgosságát,
 - tudja az aminok reakcióját savakkal,
 - primer, szekunder és tercier aminokra csoportosítja őket;

A proteinogén aminosavak

az aminosavak felosztása, savas és lúgos tulajdonságok, az aminosavak ikerionos szerkezete,

- ismeri a fehérjeépítő aminosavak molekuláinak alapszerkezetét,

Tartalmak, fogalmak	Célok
az aminosavak optikai aktivitása, az aminosavak izoelektromos pontja, az aminosavak amfoter jellege	– megmagyarázza az aminosavak felosztását semleges, savas, lúgos, nyílt láncú, aromás és heterociklikus aminosavakra, – megmagyarázza az aminosavak savas és lúgos tulajdonságait, – az aminosavak ikerionos szerkezetét kapcsolatba hozza annak halmazállapotával, – megmagyarázza az aminosavak szerkezetét az erősen savas, a semleges és az erősen lúgos közegben, – ismeri az alapvető reakciókat az aminosavak és fehérjék jelenlétének kimutatására: biuret- és ninhidrin-reakciók, – megmagyarázza az aminosavak kromatográfiáját, – leírja a D- és az L-aminosav általános képletét, – megmagyarázza az izoelektromos pontot és megítéli annak értékét, tekintettel az aminosav savas-lúgos tulajdonságaira;
Proteinek peptid, dipeptid, polipeptid, fehérje, peptidkötés, konjugált fehérjék, a fehérjék denaturációja, esszenciális aminosavak.	– leírja a peptidképződés reakciósémáját, – a peptid képlete alapján megállapítja az azt alkotó aminosavakat, – meghatározza a peptid- vagy amidkötés tulajdonságait, – meghatározza a fehérjék szerkezetét: az aminosavak sorrendjét, az aminosav-láncok térszerkezetét, valamint a nem fehérje jellegű elemek kapcsolódását (konjugált fehérjék), – érti a fehérje szerkezetének jelentőségét annak funkciójával kapcsolatban, és ismeri a fehérje szerkezetére való hatásokat (a fehérjék denaturációja), – érti a fehérjék és az esszenciális aminosavak jelentőségét az étkezésben.

4.20 Polimerek

Tartalmak, fogalmak	Célok
Polimerizáció monomer, polimer, polimerizáció, poliaddíció (addíciós polimerizáció), polikondenzáció (kondenzációs polimerizáció)	A jelölt – leírja az addíciós és a kondenzációs polimerizációt, valamint különbséget tesz köztük, – ismeri a monomerek szerkezetének különbségét az addíciós és a kondenzációs polimerizációnál, – a polimer szerkezetéből ki tudja következtetni a monomereket;
Természetes polimerek kaucsuk, poliszacharidok (keményítő, cellulóz), fehérjék (selyem, gyapjú, bőr)	– ismeri a természetes polimerek fontos szerkezeti jellemzőit;

Tartalmak, fogalmak**Célok****Szintetizált polimerek**

addíciós: polietén, polipropén,
polistirén, polivinil klorid, teflon ...
kondenzációs: poliéterek,
poliészterek, poliamidok ...

- ismeri a szintetizált addíciós és kondenzációs polimereket, azok tulajdonságait és felhasználását az életben.

5 AZ ÍRÁSBELI VIZSGATÉTELEK PÉLDÁI

5.1 Zárt típusú tételek

1. Melyik pár esetében izomer a két vegyület?
- A A propanál és a propanon.
 - B Az etil-etanoát és a propánsav.
 - C A metanol és a metánál.
 - D Az etán és az etanol.

(1 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

A
1 pont

2. A levegőszennyezés következménye a savas eső. Néhány a levegőben lévő anyag oldódik a vízben, és a környezetre káros savas esőt eredményez.

A savas eső:

- A az ózon vízben való oldódásának következménye;
- B a nitrogén vízben való oldódásának következménye;
- C a kén-oxidok vízben való oldódásának következménye;
- D a különböző fém-oxidok vízben való oldódásának következménye;
- E a különböző nitrogén-oxidok vízben való oldódásának következménye.

Írja le a helyes állítások kombinációját: _____

(4 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

C, E

Minden helyes válasz 2 pont, minden hibás válasz 2 pont levonás. Negatív pontok nincsenek.

3. Magyarázza el a bór-triklorid molekulájának szerkezetét úgy, hogy megfelelően kiegészíti az alábbi állításokat!

A bór-triklorid molekulájában lévő három kötő elektronpár úgy helyezkedik el térben, hogy azok egymástól _____ távol vannak. Ennek következményében a bór-triklorid molekula formája _____ alakú. A kötések közötti szögek _____, a molekulában _____ nem kötő elektronpár van.

(4 x 1 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

minél távolabb/legtávolabb; háromszög; 120°; 9

Minden helyes válasz 1 pont, összesen 4 pont.

4. Egy 500 ml-es edényben 2,20g gáz halmazállapotú nitrogén oxid van 20 °C hőmérsékleten.

Írja le a dinitrogén-oxid képletét: _____

(1 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

N₂O

1 pont

5. A felírt négy állítás a klórt, azaz a klórvegyületeket jellemzi, de valamennyi állításban van egy hiba (hibás szó). Javítsa ki az állításokat úgy, hogy a hibás szavakat helyettesíti a megfelelő javításokkal!

5.1 Szobai körülményeknél a klór sárgászöld színű folyadék.

5.2 A klórt a nátrium-klorít vizes oldatának elektrolízisével állítjuk elő.

5.3 A klór vizes oldatát klórvíznek nevezzük.

5.4 A hidrogén-klorát HCl(g) a hidrogén és a klór közti reakciónál jön létre.

A táblázatba írja be a helytelen szavakat és a megfelelő javításokat!

	Hibás szó	Javítás
5.1		
5.2		
5.3		
5.4		

(4 x 1 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

	Hibás szó	Javítás
5.1	folyadék	gáz
5.2	klorít	klorid
5.3	klórvíznek	klóros víznek
5.4	klorát	klorid

Minden helyes válasz 1 pont, összesen 4 pont.

6. Három csészében van 0,01 M ecetsav oldat, 0,01 M nitrogén(V) sav oldat és 0,01 M ammóniaoldat.

Tegye növekvő pH érték szerinti sorrendbe az oldatokat:

_____ < _____ < _____

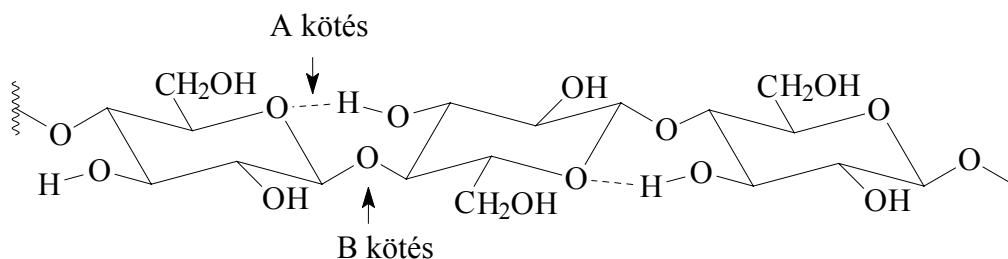
(2 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

$\text{HNO}_3 < \text{CH}_3\text{COOH} < \text{NH}_3$

2 pont

7. Egy szénhidrát képletét látja.

Határozza meg az A-val és B-vel jelölt kötések fajtáját, azaz típusát!

A kötés: _____ B kötés: _____

(2 x 1 pont)

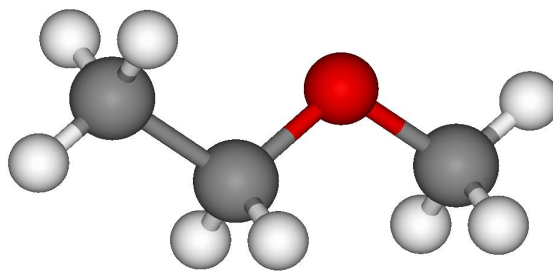
Megfejtés és értékelési utasítás

A kötés: hidrogén

B kötés: glikozid

Minden helyes válasz 1 pont, összesen 2 pont.

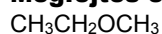
8. Egy szerves oxigénvegyület gömbmodelljét látja.

Írja le a vegyület racionális képletét: _____

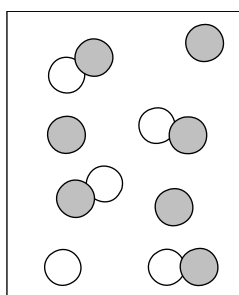
(2 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

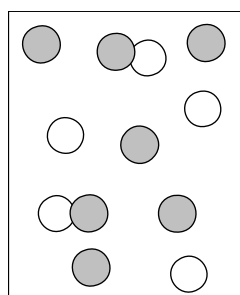

2 pont

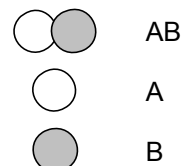
9. Az ábrákon egy gáz halmazállapotú reakcióelegy egyensúlyi összetétele látható két különböző hőmérsékleten.

$T = 325 \text{ K}$
kezdeti állapot

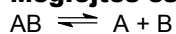
$T = 350 \text{ K}$
végső állapot

Írja le a kémiai reakció rendezett egyenletét, amely a kezdeti állapotból a végső állapotba való változásnál megy végbe!

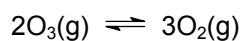
(2 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

2 pont

10. Az egyensúlyi reakcióban az ózon a következő egyenlet szerint bomlik:

Írja le a reakció egyensúlyi állandójának az egyenletét. _____

(2 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

$$K_c = [\text{O}_2]^3 / [\text{O}_3]^2$$

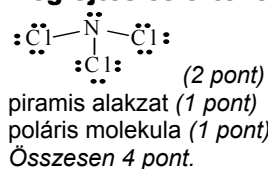
2 pont

11. Írja le a nitrogén-triklorid szerkezeti képletét, jelölje a kötő és a nem kötő elektronpárokat! Nevezze meg a molekula alakzatát és döntse el, hogy poláris vagy apoláris-e!

Szerkezeti képlet	A molekula alakzata	A molekula polaritása

(4 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

12. Az ólom(II) acetát vizes oldata és a kálium-jodid vizes oldata közti kémiai reakció következtében az ólom(II) jodid sárga színű csapadék jön létre. Írja le a kémiai reakció egyenletét és jelölje a halmazállapotokat.

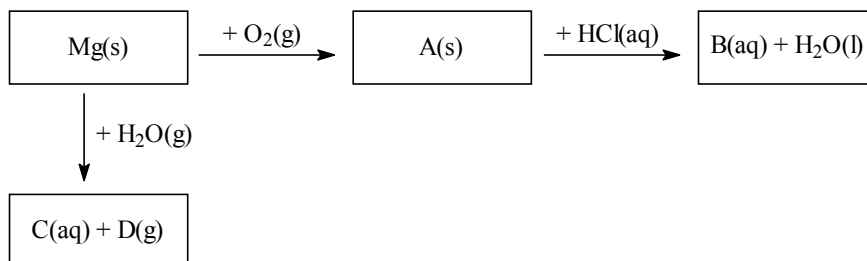
A kémiai reakció egyenlete: _____

(3 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

$\text{Pb}(\text{CH}_3\text{COO})_2(\text{aq}) + 2\text{KI}(\text{aq}) \rightarrow 2\text{KCH}_3\text{COO}(\text{aq}) + \text{PbI}_2(\text{s})$ (3 pont)
 A kémiai reakciók helyesen rendezett egyenletéért a halmazállapotok megjelölése nélkül 2 pont jár.

13. Egészítse ki a reakciósémát az anyagok képleteivel!

A(s): _____ B(aq): _____

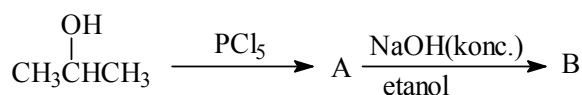
C(aq): _____ D(g): _____

(4 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

A(s): MgO; B(aq): MgCl₂; C(aq): Mg(OH)₂; D(g): H₂
 Minden helyes válasz 1 pont, összesen 4 pont.

14. Egészítse ki a reakciósémát! Írja le az A és B szerves vegyületek szerkezeti vagy racionális képletét és megnevezését!

	A vegyület	B vegyület
Képlet	 	
Megnevezés	 	

(6 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

A vegyület: $\text{CH}_3\overset{\text{Cl}}{\underset{|}{\text{CH}}}\text{CH}_3$ (2 pont), 2-kloropropán (1 pont);

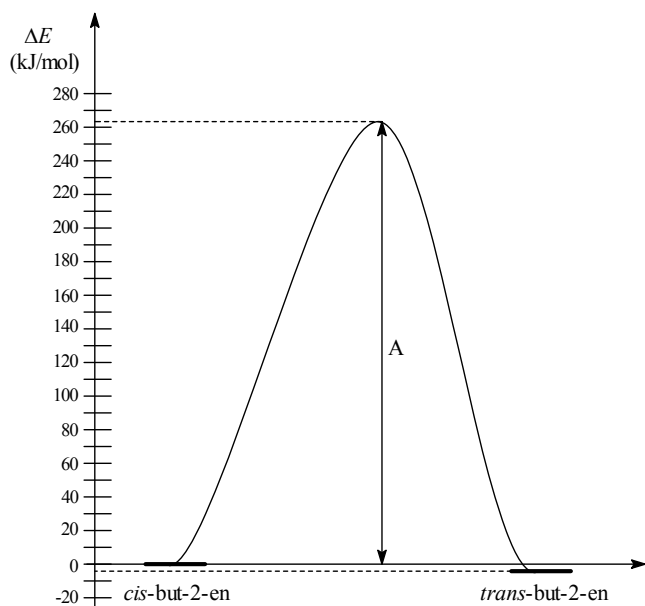
B vegyület: $\text{CH}_3\text{CH}=\text{CH}_2$ (2 pont), propén (1 pont).

A vegyület megnevezése csak a megfelelően leírt képlet esetében osztályozandó.

Összesen 6 pont.

5.2 Nyitott típusú feladatok

1. A *cis*-but-2-én-nek *trans*-but-2-én-be való átváltozásának energia-diagramját látja.

Határozza meg a *cis*-but-2-én-nek *trans*-but-2-én-be való átváltozását mint exoterm vagy endoterm folyamatot, és támassza alá döntését!

(3 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

Ez egy exoterm reakció (1 pont),

A termék energiája alacsonyabb, mint a kiinduló anyagé, a standard reakcióhő negatív évrékű (2 pont).

Összesen 3 pont.

2. A laborban gyakran készítünk oldatot szilárd halmazállapotú anyagokból.

- 2.1 A felsorolt fogalmak közül jelölje meg azt a négyet, amelyek alapvetően fontosak a szilárd oldott anyag megadott moláris koncentrációjú vizes oldatának elkészítéséhez.

Fogalmak:

HÚTÓ

ERLENMEYER LOMBIK

PIPETTA

MÉRŐLOMBIK

BÜRETTA

MÉRLEG

DESZTILLÁLT VÍZ

ÜVEGGYÖNGYÖK

OLDOTT ANYAG

(4 pont)

- 2.2 A 250ml-es mérőlombikba 27,2 g tiszta kálium-hidroxidot mértünk ki, majd feltöltöttük vízzel a jelölésig. Milyen a kálium-hidroxid moláris koncentrációja az elkészített oldatban?

Számítás:

Eredmény:

$c(\text{KOH}) =$ _____

(2 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

- 2.1 mérőlombik, mérleg, desztillált víz, oldott anyag

Minden válasz 1 pont.

- 2.2 $c(\text{KOH}) = 1,94 \text{ mol/L}$ (2 pont)

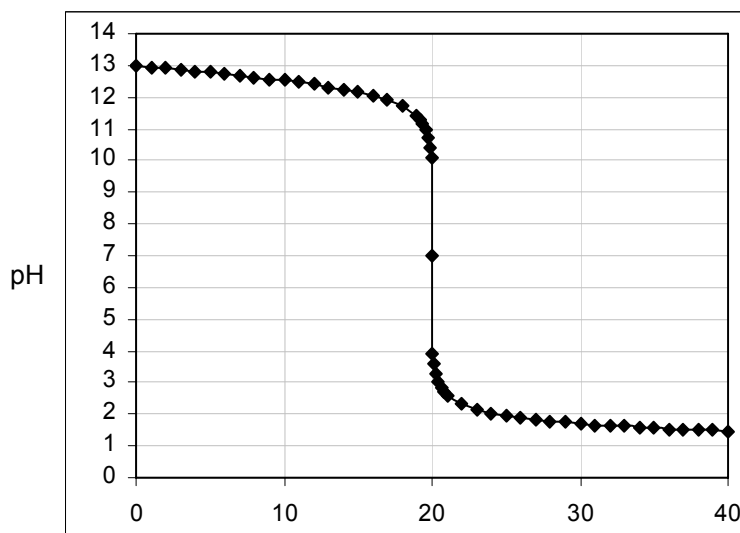
A helyes számértékű eredményért, de helytelenül vagy nem megadott egységért, 1 pont.

Összesen 6 pont.

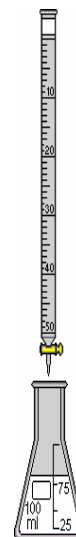
- 3 A neutralizációnál 0,10 M NaOH vizes oldat és 0,10 M HCl vizes oldat reagál egymással. Az ábra a vizsgált minta pH-értékét mutatja annak függvényében, mennyi titrálószeradtunk hozzá.

- 3.1 A buretta melletti vonalra írja a titrálószer képletét!

(1 pont)

A hozzáadott mérőoldat térfogata

A 0,10 M
koncentrációjú
mérőoldat:

- 3.2 Magyarázza meg, hogy 30 ml mérőoldat hozzáadása után miért 1,8 a pH-érték.

(3 pont)

Megfejtés és értékelési utasítás

- 3.1 HCl (1 pont)

- 3.2 Mert túladagoltuk a HCl mérőoldatot; a semlegesítési pont (ekvivalencia pont) elérése után a hozzáadott HCl növeli a H_3O^+ ionok koncentrációját és ezáltal csökken a pH ... (3 pont)

Összesen 4 pont.

A magyarázatot a kémiai szakkifejezések használatával értelmes mondatokban kell leírni.

6 LABORATÓRIUMI GYAKORLATOK

6.1 Miért van rá szükség?

A kémia a tapasztalati, kísérletezési és kutatási hozzáálláson alapszik, ami hozzásegít a természeti tudományok működésének értelmezéséhez.

A kísérleti munka a kémiatanítás alapvető módszere, melyet a tevékeny tanulás és tanítás további módszereivel kötünk össze. A laboratóriumi gyakorlatok osztályzata magába foglalja a jelölt folyamat-ismeretét és készségeit, melyeket az írásbeli vizsgán nem lehet ellenőrizni.

Az egyes laborgyakorlatoknál a jelölt:

- tudja használni a különböző adatforrásokat (ismertető- és szakirodalom, internet, adatbázisok ...);
- elsajátítja a kijelölt kísérletezési technikákat;
- tervszerűen figyeli, jegyzeteli és adatforrásként használja a megfigyelési és mérési eredményeket;
- a jelenségek, folyamatok és törvényszerűségek leírásához az alapvető kémiai szaknyelvet használja;
- érti és össze tudja kötni a fogalmakat mindhárom megjelenési szinten: makroszkopikus, szubmikroszkopikus és jelképi szinteken (kémiai vizuális írástudás);
- érvelve mutatja be az önálló kísérleti munka folyamatát, a megfigyeléseit és az eredményeit;
- felelősségteljes viszonyban van az anyagok használata iránt, képes és hajlandó az eltökélt, felelősségteljes és indokolt tevékenykedésre az egészséggel és környezettel kapcsolatban (kémiai biztonság).

6.2 A lista

A felsorolt laborgyakorlatok címei magukba foglalják a katalógus minden tartalmát. A tanár értelemszerűen kiválaszt a listáról tíz gyakorlatot, amelyeket el kell végezni a szabványoknak megfelelően, amint azt előírja az általános gimnáziumi kémia tanterve.

1. AZ ELEGYEK ELVÁLASZTÁSÁHOZ HASZNÁLT LABORATÓRIUMI ESZKÖZÖK HASZNÁLATA (szublimáció, desztillálás (pl. vörösbors), extrakció (pl. színezékanyag a növényi mintákból), filtráció, színezékanyagok kromatográfiája (pl. a spenót vagy vöröskáposzta leveléből))
2. AZ ATOM SZERKEZETE – alap- és gerjesztett állapotban (a fémionok reakciói lángban; gázos fénycsövek – hidrogén, hélium, argon ...)
3. AZ ATOM SZERKEZETE ÉS A PERIÓDUSOS RENDSZER (az elemek tulajdonságai, tekintettel a periódusos rendszerben való elhelyezkedésükre, valamint a velük kapcsolatos oxidok és hidridek tulajdonságai)
4. A VEGYÜLET KÉPLETÉNEK MEGHATÁROZÁSA (pl. a kristályhidrátokban lévő víz)
5. A GÁZOK MOLÁRIS TÉRFOGATA (a víz elektrolízise Hoffman-féle vízbontóval)

6. A KÉMIAI REAKCIÓ SZTÖCHIOMETRIÁJA (a KMnO_4 hő általi bomlása, a reakció-koeficiensek meghatározása C-vitamin titálással ...)
7. KÉMIAI REAKCIÓ ÉS ENERGIA (a vas és a CuSO_4 oldata közötti reakció)
8. MOLEKULÁRIS ERŐK (a dietil-éter, az aceton és az etanol párolgása vattadarabkáról; párolgási hő; a hőmérséklet hőmérővel való mérése – Vernier)
9. A SZILÁRD ANYAGOK TULAJDONSÁGAI (kristályok: olvadáspont, vízben való oldódás, az oldatok elektromos vezetése ...)
10. AZ OLDATOK KÉSZÍTÉSE (tömegtört, tömeg- és mennyiség-koncentráció, hígítás és sűrítés, telített oldatok, sűrűségmérés ...)
11. KVALITATÍV HATÁSOK A REAKCIÓSEBESSÉGRE (a koncentráció hatása, a szilárd halmazállapotú reagáló anyag felületének hatása, a hőmérséklet hatása, a katalizátor, biokatalizátorok/enzimek hatása)
12. A REAKCIÓSEBESSÉG KVANTITATÍVAN (például: a $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ és a HCl közötti reakció, H_2O_2 bomlása ...)
13. KÉMIAI EGYENSÚLY (hatások az egyensúly helyzetére)
14. SAVAK ÉS BÁZIOK VIZES KÖZEGBEN (miként függ a pH-érték a koncentrációtól és erősségtől; a háztartásbeli oldatok pH-értékének mérése; a sóionok hidrolízise/protolízise; indikátorok – pH intervallum, színváltozás, természetes indikátorok ...)
15. SEMLEGESÍTŐ TITRÁLÁS (sav és bázis közötti reakció, pl. a bor savtartalmának meghatározása ...; indikátoros mérés vagy a Vernier szenzorok használata a pH-érték meghatározásában)
16. IONREAKCIÓK (csapadékképződés ...)
17. AZ OLDATOK ELEKTROMOS VEZETÉSE (elektrolitok és nem-elektrolitok)
18. REDOXIREAKCIÓ (redoxi-titrálás)
19. A REDOXISOR (fémek, hidrogén, halogének)
20. GALVÁNELEMEK (klasszikus és mikro-galvánelem – csillag ...)
21. VIZES ODLATOK ELEKTROLÍZISE (KI , NaNO_3 , H_2SO_4 ...)
22. A KOORDINÁCIÓS VEGYÜLETEK (a kobalt, a nikkel, a réz, az ezüst komplexei, a ligandumkötések erőssége ...)
23. A TECHNOLÓGIAILAG FONTOS SZERVETLEN VEGYÜLETEK TULAJDONSÁGAI (H_2SO_4 , NH_3 , HNO_3 , H_3PO_4 ...)
24. ALKÁLIFÉMEK ÉS HALOGÉNEK
25. ISMERETLEN SZERVETLEN SÓ KIMUTATÁSA (pl. MXO_3 , MX)
26. VÍZ ÉS TALAJELEMZÉS (pH, ionok, oxigén, a víz keménysége ..., a Merck-táska, Vernier szenzorok)
27. A SZERVESVEGYÜLETEK SZERKEZETÉNEK HATÁSA A TULAJDONSÁGUKRA (halogénezett szénhidrogének, alkoholok, észterek, ketonok ...; vízben való oldhatóság, olvadáspont, forráspont)
28. A SZERVES KÉMIAI REAKCIÓK TÍPUSAI (a szubsztitúció, elimináció, addíció, oxidáció, redukció, polimerizálás ... lebonyolítása)
29. SZÉNHIIDROGÉNEK (a metán, etén, etin ... előállítása és tulajdonságai)
30. ALKOHOLOK (tulajdonságaik és reakciókészségük)

31. AZ ALDEHIDEK ÉS A KETONOK KIMUTATÁSI REAKCIÓI (Tollens- és Fehling- reakció az aldehideknél, ketonoknál és a szénhidrátoknál)
32. LIPIDEK (a szappan szintézise növényi olajból, zsírból ...)
33. AMINOSAVAK (kimutatási reakciók, az aminosavak kromatográfiája ...)
34. FEHÉRJÉK (denaturáció, kvalitatív kimutató a biuret-reakcióval)
35. SZERVESVEGYÜLET SZINTÉZISE (aspirin, paracetamol, metil narancs ...; az észter, mint illatszer szintézise ...)
36. ISMERETLEN SZERVES VEGYÜLET KVALITATÍV KIMUTATÁSA (megkülönböztetés az alkoholok, a fenolok, a glükóz, a fruktóz, a szacharóz, a keményítő, a szerves sav, az észter, az aminosav és a fehérje között)
37. AZ ÉLELMISZEREK KVALITATÍV MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE (redukálószer-, színezékanyag-, keményítő- és fehérje-tartalom)

6.3 Javaslatok a jelentések írásához

A laborgyakorlat elvégzése után a jelölt köteles leadni a jelentését a következő összetevők szerint:

- a laborgyakorlat címe,
- a laborgyakorlat célja,
- a laboratóriumi eszköztár, segédanyagok/eszközök és a vegyszerek listája,
- a kísérleti rész, valamint a biztonsági intézkedések leírása,
- a mérések és/vagy megfigyelések jegyzéke,
- számítások,
- az eredmények tárgyalása,
- záró következtetések és megjegyzések.

7 A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ JELÖLTEK

Az érettségi vizsgáról szóló törvény 4. szakasza kimondja, hogy az összes jelölt egyenlő feltételek közt tesz érettségi vizsgát. A sajátos nevelési igényű jelöltek részére, akiket megfelelő végzéssel irányítottak az adott képzési programba, indokolt esetben pedig más (sérült vagy beteg) jelöltek számára is – hiányosságuk, korlátaik, zavaruk mértékének megfelelően – módosítani kell az érettségi vizsga lebonyolításának, valamint tudásuk értékelésének módját.³

A következő módosítások lehetségesek:

1. az érettségi vizsgát két részben, két egymást követő időszakban teljesíthetik;
2. meghosszabbíthatják számukra az érettségi vizsga idejét (beleértve a szüneteket is, illetve több rövidebb szünetet iktathatnak be) és szükség esetén meg is szakíthatják a vizsgát;
3. módosíthatják számukra a vizsgaanyag formáját (pl. Braille-írás; nagyítás; a vizsgaanyag szövegének lemezre írása, a vizsgaanyag lemezre vétele);
4. külön helyiséget biztosíthatnak számukra;
5. megfelelően módosítják a vizsga körülményeit (erősebb világítás, az asztal megemelésének lehetősége ...);
6. speciális segédeszközöket biztosítanak számukra (Braille-írógép, megfelelő írószerek, fóliák domború rajz készítéséhez);
7. a vizsgán más személy is segítségükre lehet (pl. az írásban vagy olvasásban, magyar jelnyelvi tolmács, vakok és gyengén látók segítője);
8. számítógépet használhatnak az olvasáshoz és/ vagy íráshoz;
9. módosíthatják számukra a szóbeli vizsgát és a hallás utáni értést mérő vizsgarészt (felmentés, szájról olvasás, jelnyelvre való fordítás);
10. módosíthatják az értékelést (pl. a jelölt betegségéből eredő vétségeket nem tekintjük hibának; az értékeléskor a külső értékelők együttműködnek a sajátos nevelési igényű jelöltekkel történő kommunikáció szakembereivel).

³ A szöveg az általános érettségi vizsga minden tantárgyára vonatkozik, és értelemszerűen kell alkalmazni az egyes vizsgák esetében.

8 IRODALOMJEGYZÉK

Az általános érettségi vizsgára való felkészülésben a jelöltek a Szlovén Köztársaság Köznevelési Szakhatósága által jóváhagyott tankönyveket és taneszközöket használják. A jóváhagyott tankönyvek és taneszközök jegyzéke a Középiskolai tankönyvkatalógusban található, amely a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete honlapján (www.zrss.si) olvasható.

ÁLTALÁNOS ÉRETTSÉGI TANTÁRGYI VIZSGAKATALÓGUS – KÉMIA
A Kémia Általános Érettségi Országos Tantárgyi Bizottsága

A katalógust készítették:

dr. Berta Košmrlj

Alenka Mozer

dr. Saša Petriček

Andrej Smrdu

dr. Boris Zmazek

Magyar nyelvre fordította:

József Varga

A magyar fordítás lektora:

Annamária Gróf

A vizsgakatalógust a Szlovén Köztársaság Köznevelési Szaktanácsa a 2010. május 27-i, 132. ülésén fogadta el, és a 2012. évi tavaszi vizsgaidőszaktól az új vizsgakatalógus hatályba lépéséig érvényes. A katalógus érvényességéről az adott évben az az évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik.

Izdal in založil

DRŽAVNI IZPITNI CENTER

Predstavniki: **mag. Darko Zupanc**

Szerkesztő: **Bernarda Krafogel, dr. Andrejka Slavec Gornik, Joži Trkov**

© Državni izpitni center

Vse pravice pridržane.

Műszaki szerkesztő: Barbara Železnik Bizjak

Tördelés: Dinka Petje

Nyomda: Državni izpitni center

1. kiadás

Példányszám: 50

Ljubljana 2010

A katalógus ára: 4 EUR

A tudáskatalógus belső használatra készült.